

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΑΝ. ΠΟΥΡΑΒΑΣ

ΑΣΤΙΚΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ
ΜΕ ΝΕΟΚΛΑΣΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ:
ΤΟ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ ΤΩΝ ΣΕΡΡΩΝ

Εισαγωγή

Ο Νεοκλασικισμός κυριάρχησε στον ελλαδικό χώρο περίπου το πρώτο μισό του 19^{ου} αιώνα. Ως ρυθμός, αλλά και ως καλλιτεχνική έκφραση γενικότερα, υιοθετήθηκε και προσαρμόστηκε αμέσως μετά το 1832 με την ίδρυση του νεοσύστατου κράτους.

Οι πρώτοι αρχιτέκτονες που εργάστηκαν στην Αθήνα προέρχονταν από την Βαυαρία. Ο Φρίντριχ φον Γκέρτνερ (Friedrich Gartner, 1791-1847) σχεδίασε και κατασκεύασε τα Βασιλικά ανάκτορα του Όθωνα, όπου στεγάστηκε αργότερα η βουλή των Ελλήνων. Οι Δανοί αρχιτέκτονας Χανς Κρίστιαν Χάνσεν (Hans Christian Hansen, 1803-1883) και ο Τέοφιλ Χάνσεν (Theophil Edvard Freiherr von Hansen, 1813-1891) σχεδιάζουν το Πανεπιστήμιο (1839-1849), τη Σιναία Ακαδημία, την Ακαδημία Αθηνών (1859-1887) και την Εθνική Βιβλιοθήκη (1888-1891).

Εκτός από τα δημόσια κτίρια, οι μετακλιθέντες αρχιτέκτονες, κυρίως από την ιδιαίτερη πατρίδα του νεαρού διορισμένου βασιλιά Όθωνα, αναλάμβαναν κατόπιν παραγγελίας να σχεδιάσουν και ιδιωτικές κατοικίες εύπορων και επιφανών προσωπικοτήτων που εγκαταστάθηκαν στην νέα πρωτεύουσα του κράτους που είχε οριστεί η μικρή κωμόπολη της Αθήνας (1836). Τέτοια πολυδάπανα κτίρια, σε μικρότερη κλίμακα κατασκευάστηκαν και σε άλλες πόλεις της Ελλάδας.

Ο ρυθμός αυτός είχε ευρεία εφαρμογή ακόμη και στην συντηρητική Οθωμανική αυτοκρατορία. Στη Θεσσαλονίκη, η οικονομική ανάπτυξη επέτρεψε σε ιδιώτες να αναθέσουν σε σημαντικούς αρχιτέκτονες το σχεδιασμό των κατοικιών τους, όπως το μέγαρο Σιάγα από τον αρχιτέκτονα Ξενοφώντα Παιονίδη.

Ο νεοκλασικισμός είχε άμεση επιρροή σε όλο το φάσμα της κοινωνικής διαστρωμάτωσης. Οι κατώτερες τάξεις έκτιζαν σπίτια χωρίς την επίβλεψη κάποιου αρχιτέκτονα, με το μεράκι των μαστόρων και επεδίωκαν να στολίσουν την εξωτερική όψη με νεοκλασικά στοιχεία. Τέτοιες κατοικίες κατασκευάστηκαν σε κάθε γωνιά του μικρού ελληνικού κρά-

τους.

Επώνυμοι αρχιτέκτονες που είχαν δουλέψει στην Ελλάδα από την αρχή της απελευθέρωσης ως τις πρώτες δεκαετίες του 20ού αιώνα και κινήθηκαν στα πλαίσια του κλασικισμού, δημιούργησαν μεγαλοπρεπή δημόσια κτίρια και πλούσιες επαύλεις. Μερικοί από αυτούς ήταν: ο Σταμάτης Κλεάνθης (1802-1862), ο Λύσανδρος Καυταντζόγλου (1812-1885), ο Δημήτριος Ζέζος (1857), ο Παναγιώτης Κάλκος (1810-1878), ο Τηλέμαχος Βλασσόπουλος, ο Ιωάννης Τενησαρλής (1824-1866), ο Φίλιππος Χάρτας (1807-1862), ο Θεόδωρος Κομνηνός (1807-1883), ο Ιωάννης ο Μανουήλ Γεδεών (1812-1878), ο Φίλιππος Μαργαρίτης (1810-1892), ο Β. Κουρεμένος (1875-1957), ο Ιωάννης Σέχος (1862-1937), ο Αντώνιος Λύτρας κ.ά.

Η σύνθεση των κατοικιών με νεοκλασικά στοιχεία

Σε κατασκευές ιστορικών κατοικιών, τέλη του 19^{ου} αιώνα ως τα μέσα του 20^{ου} αιώνα, που δομήθηκαν με την οικοδομική τέχνη της λαϊκής αρχιτεκτονικής, στην περιοχή της πόλης των Σερρών, εισάγεται για πρώτη φορά η στοιχειώδης σύμμετρη οργάνωση των χώρων στην κάτοψη, ενώ είναι εμφανής η προσπάθεια για τη δημιουργία μιας πιο επίσημης πρόσοψης, χωρίς όμως ακόμη σαφή απόδοση ιδιαίτερων ρυθμολογικών λεπτομερειών. Δεν λείπουν από τη σύνθεση τα διακοσμητικά χυτοσιδηρά ή σφυρήλατα κιγκλιδώματα των εξωστών με τα περιτέχνα σκαλίσματα.

Τα πρώτα παραδείγματα, εναρμονισμένα απόλυτα με τον Ευρωπαϊκό κλασικισμό όσον αφορά τη λειτουργική και μορφολογική διάρθρωση της αστικής κατοικίας, εμφανίσθηκαν σε περιορισμένο αριθμό, στις πρώτες δεκαετίες του 20^{ου} αιώνα. Ήταν φανερή πλέον μία απλή συμμετρική διάταξη με το κεντρικό χώρο εισόδου, το χολ του ισογείου και τις πλάγιες αίθουσες υποδοχής. Το κύριο κλιμακοστάσιο είχε συνήθως άμεση επικοινωνία με τους χώρους υποδοχής και οδηγούσε στα δωμάτια διαμονής του επάνω ορόφου. Η διάρθρωση της όψης ήταν ανάλογη της συγκρότησης της κάτοψης και η όλη σύνθεση χαρακτηριζόταν από αυστηρή συμμετρία.

Η νέα αντίληψη για την αστική αρχιτεκτονική, που ήταν επηρεασμένη από το κίνημα του διαφωτισμού, είχε άμεση εφαρμογή σε πρώτη φάση στις κατοικίες των αρχόντων της εποχής που είχαν την δυνατότητα να υποστηρίξουν πλούσιες κατασκευές σχεδιασμένες από τοπικούς αρχιτέκτονες, ή να υλοποιήσουν σχέδια τα οποία εισάγονταν από την κεντρική Ευρώπη. Αυτές οι κατασκευές αποτελούσαν πλέον τα υποδείγματα για τις κατοικίες των κατώτερων στρωμάτων που τις μιμήθηκαν με οικονομικότερες λύσεις.

Με την πάροδο του χρόνου διαμορφώθηκαν ορισμένες κατηγορίες κατοικιών, των οποίων η σύνθεση περιλάμβανε τόσο στοιχεία της λαϊκής αρχιτεκτονικής όσο και νεοκλασικά στοιχεία. Δύο ήταν οι τάσεις που επικράτησαν αρχικά, ανάλογα με την λειτουργία, την εσωτερική διαρρύθμιση, το μέγεθος, την ποιότητα και το σχήμα του γηπέδου. Αυτή που η κάτοψη είχε σχήμα τετράγωνο ή Γ και αυτή που υλοποιούσε μικτές συνθέσεις. Και οι δύο τάσεις ήταν προσηλωμένες σε επίπεδο κατόψεων και όψεων στις γεωμετρικές αρχές του κλασικισμού.

Με την πιστή εφαρμογή αυτών των αρχών-κανόνων συγκροτούνταν απλές και λειτουργικές κατόψεις με ευρύχωρους χώρους διαμονής, με φαρδείς διαδρόμους και επίσημα κλιμακοστάσια. Ειδικότερα σε «ορθογώνιες» συνθέσεις ο διαμήκης διάδρομος όριζε τον άξονα συμμετρίας της κάτοψης η οποία ολοκληρώνονταν με τη διάταξη των χώρων υποδοχής ή των υπνοδωματίων δεξιά και αριστερά του διαδρόμου. Στο βάθος οργανώνονταν η σκάλα με την δευτερεύουσα είσοδο που οδηγούσε συνήθως στην πίσω αυλή, ενώ η εξώθυρα τοποθετούνταν πάνω στον άξονα, στο μέσο δηλαδή του κεντρικού διαδρόμου. Σε περιπτώσεις προσθηκών σε ισόγειες ή διώροφες κατοικίες, εννοούνταν η τοποθέτηση του αυτόνομου κλιμακοστασίου στην πλάγια πλευρά.

Η τοποθέτηση του λουτρού και του χώρου της κουζίνας εντός του κτιρίου βελτίωσε την ποιότητα ζωής. Οι αλλαγές αυτές προσδιορίζουν τις ουσιαστικές μεταβολές που έγιναν περίπου κατά το δεύτερο μισό του 20^{ου} αι. στη ζωή της μεσοαστικής τάξης και στο τρόπο αντιμετώπισης των καθημερινών της αναγκών.

Τα παράθυρα

Τα ανοίγματα αποτελούσαν τα βασικά στοιχεία της διαμόρφωσης των όψεων. Ο αριθμός, η θέση τους και ο χρόνος κατασκευής του κτιρίου διαμόρφωναν τη γεωμετρία και την πλαισίωση των παραθύρων. Χαρακτηριστικό των όψεων ήταν η συμμετρία, κανόνας απαράβατος, εκτός και αν δεν το επέτρεπαν διάφοροι αστάθμητοι παράγοντες.

Τα παράθυρα των ορόφων χαρακτηρίζονταν για το μεγάλο ύψος τους που γίνονταν ακόμη μεγαλύτερο με τους φεγγίτες¹. Είχαν οριζόντιο ανώφλι που σπάνια διαμορφώνονταν με τοξωτό υπέρθυρο². Ελαφρά τοξωτά υπέρθυρα είχαν και οι ιστορικές κατοικίες του 18^{ου} αιώνα του Νομού Σερρών. Οι αναλογίες των διαστάσεων του πλάτους προς το ύψος ήταν περίπου 1:2. Στα δίφυλλα υαλοστάσια των κουφωμάτων οι

1. Μ. Μπίρης, *Η οικία Κουτσογιάννη και ο αρχιτέκτων της Π. Κάλκος*, Αθήνα 1972, σ. 8.

2. Χ. Μελλίδης, *Τα νεοκλασικά των Σερρών*, Λεύκωμα, Σέρρες 1991, σημ. 989 κτίσμα στην οδό Αγησιλάου που κτίστηκε το 1927.

στροφαίς (μεντεσέδες) τοποθετούνταν σε κατακόρυφο άξονα, ενώ στους φεγγίτες σε οριζόντιο. Η προστασία των ξύλινων ανοιγμάτων στις κατοικίες πραγματοποιούνταν με τετράφυλλα παντζούρια.

Τα παράθυρα που οργανώνονταν στο χαμηλότερο σημείο των όψεων και αντιστοιχούσαν στους τοίχους των ημιυπογείων είχαν μικρότερο ύψος και πλάτος από τα υπόλοιπα³.

Τα ανοίγματα τονίζονταν και αναδεικνύονταν με την πλαισίωσή τους από πλαίσια διαφόρων μορφών στη συγκρότηση και την πλαστική επεξεργασία των στοιχείων τους. Ορισμένα από αυτά κατασκευάζονταν μόνο γύρω από την περίμετρο του παραθύρου, με ταινιωτή μορφή και σπανιότερα δημιουργούνταν από παραστάδες και γείσο. Ορισμένα πλαίσια δεν περιέβαλαν όλο το παράθυρο αλλά τμήμα αυτού. Τα ταινιωτά πλαίσια περιλάμβαναν και διακοσμήσεις από ισοϋψείς αρμούς λαξευτών λίθων. Η πλαισίωση με παραστάδες περιέβαλλε όλο το άνοιγμα και το διακοσμημένο γείσο τοποθετούνταν συνήθως σε απόσταση από το υπέρθυρο. Οι παραστάδες με τις κατακόρυφες ραβδώσεις αποκτούσαν πλαστικότητα και δήλωναν την πλούσια κατασκευή.

Η σύνθεση των διακοσμητικών ταινιωτών πλαισίων περιλάμβανε βαθμιδωτά τοποθετημένες ταινίες και κυμάτια. Τα κατακόρυφα στοιχεία κατέληγαν σε πλατιά βάση τα οποία εδράζονταν στο κατωκάσι. Το κέντρο του προκίου διακοσμούνταν και τονίζονταν με την κατασκευή ανάγλυφου τραπεζοειδούς σχήματος κλειδί. Σε πολυτελείς κατασκευές τα πλαίσια έφεραν αέτωμα. Όμοια κατασκευή περιγράφεται και σε κατοικίες της Δράμας με νεοκλασικά στοιχεία⁴.

Θα πρέπει να σημειωθεί πως τα θέματα του ανάγλυφου διάκοσμου του κεντρικού στοιχείου του υπέρθυρου σε κάποιες περιπτώσεις αντλούνταν από την φύση ή από μορφές προσώπων. Σπανιότερα κατασκευάζονταν γείσα, στο πάνω μέρος του παραθύρου, με τοξωτή ή ημικυκλική μορφή.

Οι ποδιές των παραθύρων ήταν διακοσμημένες με απλά κυμάτια ή γεωμετρικά σχήματα. Σε επιμελημένες κατασκευές ο πλούσιος διάκοσμος έφερε στο κέντρο θωράκια. Οι ακόσμητες ποδιές ήταν σπάνιο φαινόμενο. Σπάνια κατασκευάζονταν ανάγλυφα καμπυλόσχημα σχήματα ή γιρλάντες. Στις περισσότερες περιπτώσεις η πλαισίωση του παραθύρου και της ποδιάς ήταν στο ίδιο επίπεδο δημιουργώντας ένα ενιαίο σύνολο. Δεν έλειπαν όμως και οι περιπτώσεις που για λόγους προβολής η ποδιά εξέίχε της πλαισίωσης του παραθύρου.

3. Δ. Αϊβάζογλου-Δόβα, *Η Δράμα. Ο Νεοκλασικισμός στην αστική αρχιτεκτονική της πόλης*, Δράμα 2002, σ. 615.

4. Δ. Αϊβάζογλου-Δόβα, *ό.π.*, σ. 616.

Οι εξωστοθύρες

Στις κατοικίες με νεοκλασικά στοιχεία, κυρίαρχο ρόλο στην διαμόρφωση των όψεων είχαν οι εξωστόθυρες ή μπαλκονόπορτες. Τα ξύλινα δίφυλλα ανοιγόμενα υαλοστάσια έφεραν στο πάνω μέρος φεγγίτες με στροφείς οι οποίοι διατάσσονταν σε οριζόντιο άξονα. Τα ξύλινα κουφώματα προστατεύονταν εξωτερικά από τα παντζούρια, τα οποία κατασκευάζονταν από ξύλο έλατου. Οι φεγγίτες έφεραν ανεξάρτητα προστατευτικά φύλλα. Με αυτόν τον τρόπο η επιφάνεια του ανοίγματος χωριζόταν σε δύο λειτουργικές επιφάνειες. Η γεωμετρία της εξωστόθυρας συνήθως ήταν ορθογωνική, υπάρχουν όμως και περιπτώσεις που το υπέρθυρο ήταν τοξωτό ή ημικυκλικό. Τα φύλλα του ανοίγματος στηρίζονταν με τους στροφείς τους (μεντεσέδες) πάνω στην ξύλινη κάσα κινούμενα σε ορθή ή αμβλεία γωνία.

Η προβολή των μπαλκονόθυρων επιτυγχάνονταν με την περιμετρική πλαισίωσή τους, η οποία εδράζονταν στο δάπεδο του εξώστη. Η διαμόρφωση του γείσου, σε ορισμένες περιπτώσεις, δεν ακολουθούσε το οριζόντιο ανώφλι, αλλά προτιμούσε την καμπύλη διαδρομή, σχηματίζοντας καμπυλόμορφα τύμπανα. Τα ταινιωτά πλαίσια με τις παραστάδες, κυριαρχούσαν στα ανοίγματα των κτιρίων με νεοκλασικά στοιχεία. Οι διατομές των βαθμιδοτών ταινιών με τα περιμετρικά κυμάτια ήταν συνήθως ορθογωνικές. Αυτό δεν σημαίνει όμως πως δεν υπήρχαν και καμπυλόμορφες. Το κέντρο του υπέρθυρου, όπως και στα παράθυρα, τονίζονταν με ανάγλυφους θολίτες. Η επίστεψη του ανοίγματος με τριγωνικό αέτωμα δήλωνε πολυτελή κατασκευή. Σπάνια ήταν η διακόσμηση του κέντρου του γείσου με προσωπίο ή με φυτικό θέμα.

Το πλήθος των διακοσμητικών θεμάτων των πλαισίων με τις παραστάδες και τα γείσα, αποδεικνύουν πως την εποχή εκείνη υπήρχε μεγάλη ποικιλία διακοσμητικών προτάσεων οι οποίες αναδείκνυαν την μορφή των ανοιγμάτων στις όψεις.

Οι εξώθυρες

Το αισθητικό αποτέλεσμα των όψεων, αναβαθμιζόταν υπέρμετρα με την τοποθέτηση ξυλόγλυπτης εξώθυρας διακοσμημένη με ξύλινο διάκοσμο. Το σχήμα τους ήταν συνήθως ορθογωνικό. Το καμπύλο ή ημικυκλικό υπέρθυρο συναντιόνταν σε κατασκευές του 20^{ου} αιώνα. Η καθ' ύψος διάσταση ήταν η μεγαλύτερη και ενισχύονταν συνήθως με το ύψος του φεγγίτη. Σπάνια κατασκευάζονταν ανοίγματα μεγάλου πλάτους που φιλοξενούσαν περισσότερα από δύο πορτόφυλλα.

Οι εξώθυρες πλαισιώνονταν από θυρώματα περιμετρικά με ταινιωτή μορφή. Η διατομή των περιμετρικών πλαισίων ήταν ορθογωνική, καμπυλόσχημη ή οργανώνονταν από ταινίες και κυμάτια βαθμιδωτά το-

ποθετημένα. Τα κάθετα στοιχεία των πλαισίων κατέληγαν στο δάπεδο της εισόδου. Στο κέντρο των γείσων το κλειδί τονίζονταν με την υπερμεγέθη κατασκευή του. Προσφιλής τρόπος διακόσμησης ήταν και αυτός με τους οριζόντιους ισοϋψείς αρμούς οι οποίοι ακολουθώντας το περίγραμμα του υπέρθυρου κατέληγαν σε κατακόρυφη ακτινωτή διάταξη. Οι παραστάδες με επίστεψη γείσου επιλέγονταν ως μορφή θυρώματος σε ελάχιστες περιπτώσεις. Στις επιφάνειες αυτών λαξεύονταν κατακόρυφες ραβδώσεις που εκτεινόταν σε όλο το ύψος τους και σπανιότερα παρέμεναν λείες δίχως διακόσμηση. Σε μνημειακές συνθέσεις στην θέση των παραστάδων κατασκευάζονταν ημικίονες με πλούσιο διάκοσμο.

Τα ξύλινα κουφώματα των εξώθυρων αποτελούνταν συνήθως από δύο φύλλα, σπανιότερα δε από ένα. Αυτά κοσμούνταν συνήθως από τζαμλίκια τα οποία απουσιάζουν στις πρώιμες κατασκευές. Τα περαστά φύλλα των εξώθυρων στις αρχές του 20^{ου} αιώνα δεν φιλοξενούσαν περιτέχνα υαλοστάσια, έφεραν όμως πλούσια διακόσμηση στην επιφάνειά τους. Οι ξύλινες κορνίζες, οι ζώνες με οδόντες, τα κυμάτια, τα σκαλισματα με φυτική διακόσμηση στους ταμπλάδες, οι παραστάδες, τα αετώματα, τα γείσα, τα αρμοκάλυπτρα σε μορφή ημικίωνων και άλλα διακοσμητικά στοιχεία στόχο είχαν να ολοκληρώσουν μια ενδιαφέρουσα σύνθεση στην πρόσοψη ενός κτιρίου.

Οι εξώστες

Την πλούσια σύνθεση των εξωστόθυρων συμπλήρωναν οι εξώστες που αποτελούσαν τα βασικά χαρακτηριστικά της σύνθεσης των όψεων. Ο αρχιτέκτονας εκείνης της εποχής, διαμόρφωνε την σύνθεση του κτιρίου λαμβάνοντας σοβαρά υπόψη τις ανάγκες των χρηστών, αλλά και τα γενικά χαρακτηριστικά της διάπλασης των προσόψεων. Οι προβολές των εξωστών, μικρές ή λίγο μεγαλύτερες, προσέδιδαν στις κατασκευές πλαστικότητα.

Υπήρχαν δύο κατηγορίες εξωστών, αυτοί που στηρίζονταν σε πεσσούς ή σε υψίκορμα υποστυλώματα και οι ελεύθεροι που έφεραν φουρούσια⁵, τα οποία συμπλήρωναν την διακόσμηση της όψης⁶.

Οι εξώστες της πρώτης κατηγορίας ήταν συνήθως κεντρικό συνθετικό στοιχείο της πρόσοψης και κατασκευάζονταν πάνω από εισόδους ή πάνω από ενδιαφέροντα ανοίγματα. Τα κτιστά υποστυλώματα που στήριζαν το δάπεδο του εξώστη, εδράζονταν στο δάπεδο του υποκειμένου ορόφου και σχημάτιζαν στο σημείο εκείνο ημιυπαίθριο χώρο.

Όσον αφορά τα κιγκλιδώματα, ανάλογα με το υλικό της κατασκευής τους διακρίνονταν σε κτιστά ή σε μεταλλικά. Τα σιδερένια κιγκλι-

5. Δ. Παπαστάμος, *Ερνέστος Τσίλερ*, Αθηναϊκό κέντρο εκδόσεων, σ. 47.

6. Ι. Τραυλός, *Ερμούπολη*, εκδ. Εμπορική Τράπεζα της Ελλάδος, Αθήνα 1980, σ. 158.

δώματα ήταν αυτά που προτιμούσαν και εφαρμόζαν περισσότερο⁷. Τα σφυρήλατα που ήταν και τα παλαιότερα αποτελούνταν από κάθετες ή καμπύλες ράβδους διακοσμημένες με καμπυλόμορφες κατασκευές. Τα κιγκλιδώματα από χυτοσίδηρο έφεραν πλούσια διακόσμηση από φυτικά και άλλα θέματα.

Τα κτιστά κιγκλιδώματα εφαρμόζονταν όταν η σύνθεση χαρακτηριζόταν από λιτή διακόσμηση. Τα εφαρμοσμένα γεωμετρικά σχήματα ολοκλήρωναν την εικόνα της «δωρικής» διακόσμησης και τόνιζαν τις γεωμετρικές φόρμες των όψεων. Η κατασκευή των σταθερών αυτών στοιχείων της πρόσοψης, γίνονταν από συμπαγείς οπτόπλινθους ή από πήλινες φόρμες, τα μπαλούστρα⁸.

Οι εξώστες της δεύτερης κατηγορίας κατασκευάζονταν στους ορθόγους και στις στάθμες των υπερυψωμένων ισογείων. Τα φουρούσια, ως στατικά στοιχεία του φέροντα οργανισμού του κτιρίου, έφεραν τα φορτία του ελεύθερου εξώστη, συμβάλλοντας ταυτόχρονα και στην διαμόρφωση της όψης.

Τα συμπαγή φουρούσια τοποθετούνταν συνήθως στα άκρα των εξωστών. Η μορφή και η γεωμετρία τους είχαν άμεση σχέση με το μέγεθος του εξώστη και όπως ήταν φυσικό η οριζόντια διάσταση υπερίσχυε του ύψους. Οι επιφάνειες αυτές, στην πλάγια πλευρά διακοσμούνταν με έλικες και στην στενή με οριζόντιες ή κάθετες ραβδώσεις. Σε ελάχιστες περιπτώσεις τα φουρούσια παρέμειναν ακόσμητα.

Εκτός από τα κτιστά φουρούσια, υπήρχαν και τα μεταλλικά⁹ με έλικες και καμπύλα σχήματα. Τα μεταλλικά φουρούσια ήταν οι πρόδρομοι των χυτοσιδηρών που χαρακτηρίζονταν από τον πλούσιο φυτικό διάκοσμό τους.

Τα γείσα

Τα στηθαία και οι στέγες αποτελούσαν την στέψη των κτιρίων, αυτά διαχωρίζονταν από την υπόλοιπη σύνθεση των προσόψεων με την οριζόντια προεξοχή των γείσων. Οι διαστάσεις της διακοσμητικής προεξοχής ήταν συνήθως μεγαλύτερες όταν τα κτίσματα επιστέφονταν με στηθαία. Η κατασκευή των γείσων στο ψηλότερο σημείο των όψεων, προστάτευαν τις επιχρισμένες εξωτερικές τοιχοποιίες και τα ξύλινα ανοίγματα της πρόσοψης από τα όμβρια ύδατα. Οι προεξοχές όμως των γείσων στα κτίρια δεν ήταν τόσο έντονη όσο στις ιστορικές κατοικίες, με αποτέλεσμα την πλημμελή προστασία από τα καιρικά φαινόμενα. Σε

7. Μ. Μπίρης, *Μισός αιώνας αθηναϊκής αρχιτεκτονικής (1875-1925)*, Αθήνα 1987, σ. 98.

8. Δ. Παπαστάμος, *ό.π.*, σσ. 142-151.

9. Δ. Αϊβάζογλου-Δόβα, *ό.π.*, σ. 653.

ορισμένες περιπτώσεις παρατηρούνταν μείωση της προεξοχής τόσο ώστε να αποτελούν πλέον διακοσμητικές κορνίζες της στέγης, χάνοντας τη λειτουργικότητά τους.

Η συνήθης κατασκευή των γείσων αποτελούνταν από επάλληλα κυμάτια διαφορετικών διαστάσεων με κλιμακωτή διάταξη, ενώ στη βάση μια σειρά από οδόντες υπογράμιζαν την κατασκευή. Τα μεγάλα γείσα στις παλαιότερες κατασκευές συνδύαζαν με αρμονία τη λειτουργικότητα και τη μορφολογική παράδοση με τις κλιματολογικές συνθήκες της περιοχής των Σερρών.

Στηθαία και αετώματα

Κανόνας απαράβατος, που εφαρμόζονταν σε όλα σχεδόν τα κτίσματα, ήταν η περιβολή της στέγης με στηθαία που δημιουργούνταν πάνω στα περιγράμματα των εξωτερικών τοίχων¹⁰. Οι επιφάνειες των στηθαίων κάλυπταν ένα μέρος της βάσης της στέγης και ολοκλήρωναν την γεωμετρικότητα του όγκου των κτιρίων.

Η επικάλυψη των κτισμάτων με επίπεδα δώματα, ήταν σπάνιο φαινόμενο στην αστική αρχιτεκτονική του λαϊκού κλασικισμού της πόλης των Σερρών. Οι κατασκευές αυτές, από οπλισμένο σκυρόδεμα, έφεραν στηθαία με διάκοσμο¹¹.

Η κατασκευή των στηθαίων ήταν συνήθως συμπαγής, υπήρχαν όμως και περιπτώσεις διάτρητων κατασκευών από πήλινα μικρά κολονάκια, τα μπαλουστρά¹². Η επιφάνεια των συμπαγών στηθαίων σπάνια έμενε ακόσμητη, συνήθως ενισχύονταν από υπερυψωμένους πεσσίσκους οι οποίοι διαιρούσαν την επιφάνεια σε μικρότερα τμήματα. Θωράκια με γεωμετρικής μορφής διακόσμηση κατασκευάζονταν στις ορθογώνιες επιφάνειες των στηθαίων, όπως στην κατοικία επί της οδού Γρ. Ρακιτζή η οποία κατασκευάστηκε στο τέλος του 19^{ου} αιώνα¹³. Η απόληξη του στηθαίου ήταν ευθύγραμμη ή καμπυλόσχημη και κοσμούνταν με γείσο, όπως αυτό της κατοικίας επί της οδού Β. Βασιλείου με έτος κατασκευής το 1925¹⁴. Στα στηθαία που βρίσκονταν στο μέσο της όψης τοποθετούσαν θωράκιο με τα αρχικά του ονόματος του ιδιοκτήτη και το χρόνο κατασκευής του κτιρίου. Στην ίδια θέση, σε άλλες κατασκευές, σχημα-

10. Ξ. Σκαρπιά-Χόιπελ, *Η μορφολογία του γερμανικού κλασικισμού (1789-1848) και δημιουργική αφομοίωσή του από την ελληνική αρχιτεκτονική (1833-1897)*, διδακτορική διατριβή, ΕΕΠΣ, τ. ΣΤ1, 1974, Θεσσαλονίκη 1976.

11. Σ. Καρούζος, «Ανθέμια», *Νέα Εστία*, έτος ΙΣΤ', τ. 31^{ος}, τχ. 356, Αθήνα 1942, σ. 359.

12. Ν. Μουτσόπουλος, *Αρχοντόσπιτα της Θεσσαλονίκης*, εκδ. Μακεδονικής Εταιρίας Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη 1976, σ. 67.

13. Χ. Μελλίδης, *Τα νεοκλασικά των Σερρών*, Λεύκωμα, Σέρρες 1991, σμμ. 989.

14. Χ. Μελλίδης, *ό.π.*, σμμ. 989.

τίζονταν αετώματα προβάλλοντας την συμμετρία των όψεων που κομούνταν με έλικες, ανθέμια και άλλα στοιχεία¹⁵.

Κίονες - πεσσοί και παραστάδες

Τα υποστυλώματα που έφεραν τα φορτία των εξωστών είχαν ποικίλες διατομές, κυκλικές, πολυγωνικές και ορθογώνιες. Η βάση τους ήταν διακριτική σε σχέση με τον κορμό, που ήταν ακόσμητος ή έφερε κατακόρυφες ραβδώσεις. Το επίκρανο αποτελούνταν από άβακα και κυμάτια ενίοτε διακοσμημένο με φυτικό διάκοσμο.

Οι πεσσοί εδράζονταν σε προεξέχουσες βάσεις άλλοτε υψίκορμες προσομοιάζοντας την μορφή βάθρων. Η επίπεδη επιφάνειά τους κομούνταν συνήθως με οριζόντιους αρμούς ή με κάθετες ραβδώσεις. Το επίκρανο απλής μορφής αποτελούνταν από άβακα και επάλληλα κυμάτια.

Ο ρόλος των παραστάδων στην οργάνωση των προσόψεων ήταν σημαντικός, διότι ως κατακόρυφα διακοσμητικά στοιχεία είχαν ουσιαστική συμμετοχή στην σύνθεση της όψης, τονίζοντας τις κατακόρυφες πλευρές. Τα διακοσμητικά αυτά στοιχεία που προεξείχαν ελαφρά από το επίπεδο της εξωτερικής τοιχοποιίας, διαιρούσαν την επιφάνεια των όψεων σε επί μέρους μορφολογικές ενότητες.

Στο σημείο συμβολής των όψεων, στις γωνίες δηλαδή των κτιρίων, η διακόσμηση πραγματοποιούνταν με ψευδόλιθους και ευδιάκριτους αρμούς. Ο σχηματισμός των παραστάδων γίνονταν στην εξωτερική επιφάνεια των κτιρίων, μια σειρά για κάθε όροφο, δίχως όμως αυτό να είναι δεσμευτικό, διότι στις νεότερες κατασκευές οι παραστάδες κατασκευάζονταν στο ύψος και των δύο ορόφων.

Τα στοιχεία που συνέθεταν την παραστάδα ήταν: η βάση, ο κορμός και το επίκρανο. Η βάση προεξείχε ελαφρά από τον κορμό και το τραπεζοειδές σχήμα του αποτελούνταν από μια επίπεδη επιφάνεια. Η διαμόρφωση του κορμού, με κατακόρυφες ραβδώσεις, με ψευδόλιθους, με ανάγλυφα σχήματα που επαναλαμβάνονταν και με άλλες ενδιαφέρουσες προτάσεις διακόσμησης, διευκόλυνε τη διαφοροποίηση της διακόσμησης ανά όροφο. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι η μεγάλη ποικιλία διακοσμητικών συνθέσεων διευρύνονταν συνεχώς, με τις νέες προτάσεις των αρχιτεκτόνων της εποχής. Τα γραμμικά επίκρανα αποτελούνταν από άβακα και κυμάτια ενίοτε με γεωμετρική διακόσμηση.

15. Β. Τζανακάρης, *Σέρρες, Πορεία μέσα στο χρόνο*, Περιοδικό *Γιατί*, Σέρρες 1984, σ. 229.

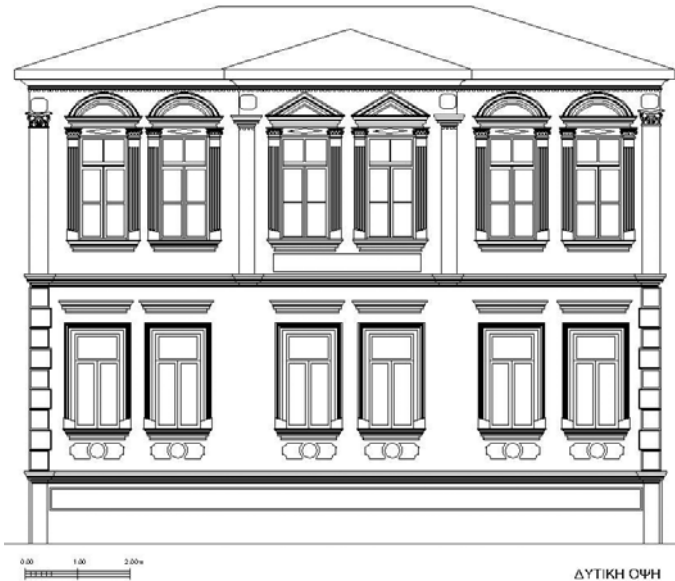
Συμπεράσματα

Στη Μακεδονία και τη Θράκη που ήταν ακόμη υπόδουλες κατά το 19^ο αιώνα, υπήρχε η λαϊκή αρχιτεκτονική, που πήγαζε από τις τοπικές μορφές και τις λαϊκές παραδόσεις. Για το λόγο αυτό υπήρξε μια μίξη των δύο βασικών αρχιτεκτονικών τάσεων. Έτσι κατοικίες ευρύτερων στρωμάτων του λαού έφεραν νεοκλασικά, βυζαντινά, αναγεννησιακά, γοτθικά, μπαρόκ ή άλλα μοτίβα διατηρώντας όμως την παραδοσιακή οργάνωση των εσωτερικών χώρων. Έτσι δημιουργήθηκε, αυτό που ονομάστηκε λαϊκός κλασικισμός.

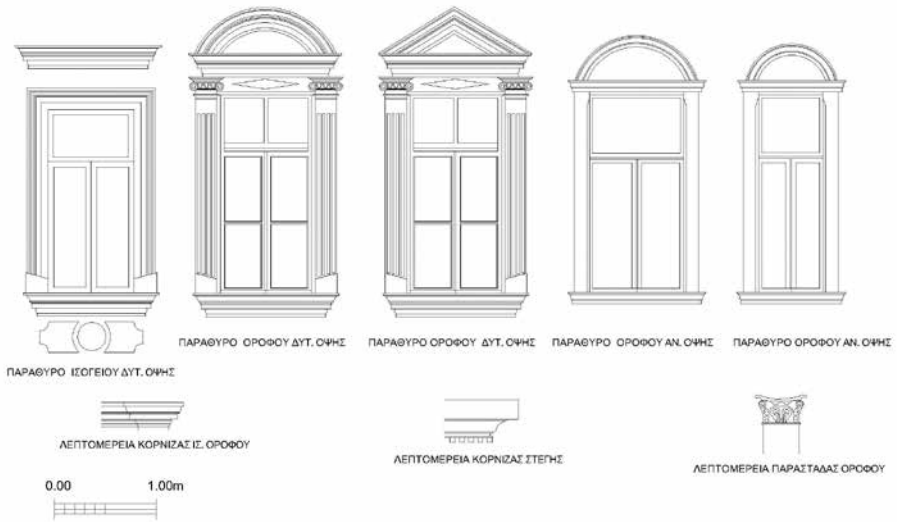
Τα νεοκλασικά στοιχεία των κατοικιών της πόλης των Σερρών τονίζουν την συμμετρία της όψης η οποία υπαγορεύεται από τη συμμετρία της σύνθεσης σε επίπεδο κάτοψης.

Σε ορισμένες περιπτώσεις ο λαϊκός κλασικισμός της πόλης των Σερρών, ψυχρός άχρωμος συμμετρικός και άκαμπτος, συμφιλώνεται με το περιβάλλον και εναρμονίζεται με νέο-βυζαντινά πρότυπα.

Τέλος πολλές ομοιότητες διαφαίνονται ανάμεσα στην αστική αρχιτεκτονική της πόλης των Σερρών και στην αστική αρχιτεκτονική των πόλεων της Δράμας και της Καβάλας (τέλος 19^{ου} αι. έως τα μέσα 20^{ου}).

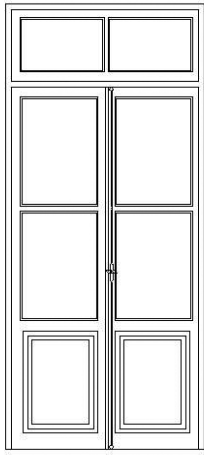
Εικ. 1: Δυτική όψη με νεοκλασικά στοιχεία του κτιρίου της Τ.Ε.Δ.Κ. Ν. Σερρών, πρώην οικία Ουμβέρτου Αργυρού.

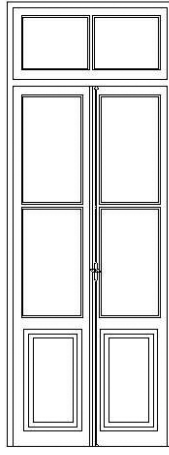
Εικ. 2: Λεπτομέρειες ανοιγμάτων παραστάδων και κορνιζών του κτιρίου της Τ.Ε.Δ.Κ. Ν. Σερρών.

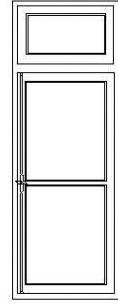
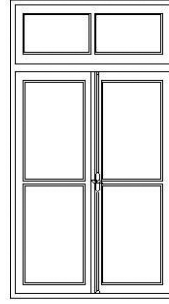
Εικ. 3: Βόρεια όψη με νεοκλασικά στοιχεία οικίας Μάλλιου και Ψιμόπουλου.

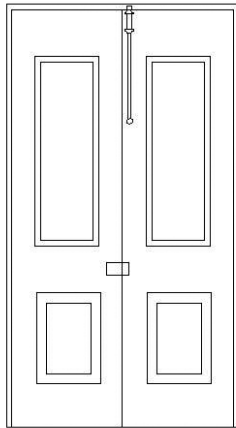
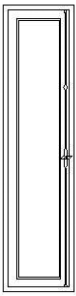
ΛΕΠΤΟΜΕΡΕΙΑ ΕΣΩΘΥΡΑΣ

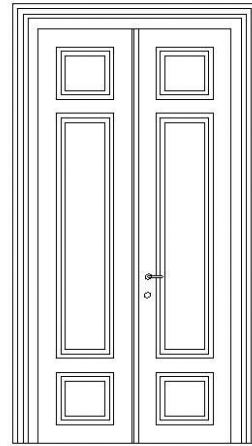
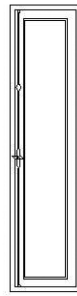
ΛΕΠΤΟΜΕΡΕΙΑ ΕΣΩΘΥΡΑΣ

ΛΕΠΤΟΜΕΡΕΙΕΣ ΕΣΩΤ. ΟΦΕΩΝ ΠΑΡΑΘΥΡΩΝ

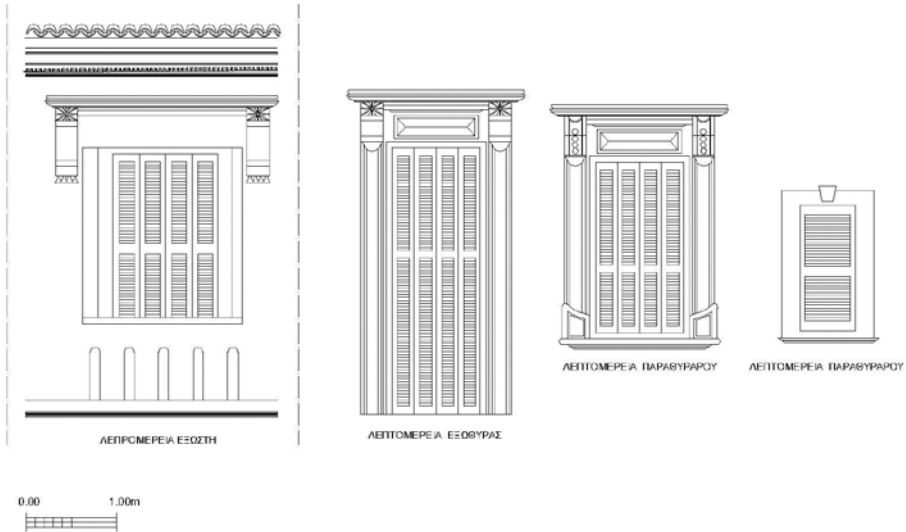
ΛΕΠΤΟΜΕΡΕΙΑ ΕΣΩΘΥΡΑΣ ΕΙΣΟΔΟΥ

ΛΕΠΤΟΜΕΡΕΙΑ ΕΣΩΘΥΡΑΣ

Εικ. 4: Λεπτομέρειες εσωτερικών κουφωμάτων της οικίας Μάλλιου και Ψιμόπουλου.

Εικ. 5: Λεπτομέρειες ανοιγμάτων και εξώστη της οικίας Μάλλιου και Ψιμόπουλου.

Εικ. 6: Οικία με νεοκλασικά στοιχεία επί των οδών
Ι. Δραγούμη και Ν. Φωκά.

Εικ. 7: Οικία με τοξωτά υπέρθυρα επί της οδού Ί. Δραγούμη.

Εικ. 8: Οικία Σχοινά με κλασικιστικό νεοβυζαντινό ύφος.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Δ. Αιβάζογλου-Δόβα. (2002). *Η Δράμα. Ο Νεοκλασικισμός στην αστική αρχιτεκτονική της πόλης, Δράμα*.
- Β. Γκιούλη. (2008). *Τυπολογίες και κατασκευαστικά συστήματα νεοκλασικής αρχιτεκτονικής στο Ναύπλιο*, Διπλωματική εργασία, Πάτρα.
- Σ. Καρούζος. (1942). «Ανθέμια», *Νέα Εστία*, έτος ΙΣΤ΄, τ. 31^{ος}, τευχ. 356, Αθήνα.
- Χ. Μελλίδης. (1991). *Τα νεοκλασικά των Σερρών*, Λεύκωμα, Σέρρες.
- Ν. Μουτσόπουλος. (1976). *Αρχοντόσπιτα της Θεσσαλονίκης*, εκδ. Μακεδονικής Εταιρίας Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη.
- Μ. Μπίρης. (1972). *Η οικία Κουτσογιάννη και ο αρχιτέκτων της Π. Κάλκος*, Αθήνα.
- Μ. Μπίρης. (1987). *Μισός αιώνας αθηναϊκής αρχιτεκτονικής (1875-1925)*, Αθήνα.
- Δ. Παπαστάμος, *Ερνέστος Τσίλερ*, Αθηναϊκό κέντρο εκδόσεων.
- Ι. Τραυλός. (1980). *Ερμούπολη*, εκδ. Εμπορικής Τράπεζας της Ελλάδος, Αθήνα.
- Ξ. Σκαρπιά-Χόιπελ. (1976), *Η μορφολογία του γερμανικού κλασικισμού (1789-1848) και δημιουργική αφομοίωσή του από την ελληνική αρχιτεκτονική (1833-1897)*, διδακτορική διατριβή, ΕΕΠΣ, τ. ΣΤ1, 1974, Θεσσαλονίκη.
- Β. Τζανακάρης, (1984), *Πορεία μέσα στο χρόνο*, Περιοδικό *Γιατί*, Σέρρες.

URBAN ARCHITECTURE WITH NEOCLASSICAL ELEMENTS: THE EXAMPLE OF THE CITY OF SERRES

Abstract

From the late 19th to mid 20th century in the city of Serres impressive buildings were constructed with neoclassical architectural elements that indicate the activity of the wealthy bourgeoisie. In 1913 the great fire in the city center of Serres, destroyed most houses, from the total of 6,000 dwelling only about 1,500 were saved, while the shopping center was completely destroyed. The need to rebuild the damaged center to house the affected families, was the reason for building large numbers of constructions with neoclassical elements.

The aim of the study is the recording, analysis and interpretation of these structures, (at the end of the 19th century to mid 20th century). The architectural style of the homes with neoclassical elements in the region of Serres is being examined.

So as to approach the subject extensive research was required. To conduct the research the follow was considered to be necessary:

a) The establishment of a register of buildings with neoclassical elements. Through on-site observation and multi fieldwork, recorded on maps homes of Serres.

b) Building plans made by the researcher and analyzes of these construction about the folk classicism.

In conclusion, Classicism did not manage to penetrate the Macedonian area but appeared later only in some centers, Serres, Drama, Kavala, etc..